

Koepelgevangenis Nieuwe bestemming

Crimineel, vluchteling, student

De Koepelgevangenis in Haarlem wordt in 2019 het University College van Haarlem. Het rijksmonument heeft een roemrijke historie.

Ton Damen en Hanneloes Pen
HAARLEM

De celdeuren in de vier ringen van de Koepel staan allemaal open. Op de wandborden herinneren teksten aan het verleden. Een 'thug for life' kalkte neer: 'Zaak bekennen is justitie verwerken.' En: 'Weet wat je zegt, maar zeg nooit wat je weet.' Rond de teksten staan krabbels en tekeningen, zoals die van een mannetje in een vliegtuig, hoog in de wolken. De studenten van de Rietveld Academie zagen direct de kunst ervan in en zijn al langs geweest om de borden te fotograferen.

Voor oud-directeur Johan van Putten, die in de directeurswoning pal naast de in 1903 geopende gevangenis woont, is dat anders. De uitspraak 'Liever een zus als hoer dan een bewaarder als broer' kent hij. "Nou, als jij van je zus wilt leven, zei ik dan tegen zo'n gedetineerde. Je moet meteen lik op stuk geven."

Wapens over de muur

Van Putten geeft wel vaker rondleidingen door de Koepel. De penitentiaire inrichting werd van 1899 tot 1901 gebouwd vanwege een nijpend gebrek aan celruimte door justitiearchitect Willem C. Metzelaar, naar het door zijn vader Johan F. Metzelaar al in Breda en Arnhem toegepast panopticonprincipe (alziend). Van Putten was er zeventien jaar – van 1983 tot 2000 – directeur. Hij laat zien hoe de gedetineerden via de zogeheten blauwe deur werden binnengebracht en gevisiteerd. "Ze gingen eerst in bad. De badmeester pakte ze anders niet aan."

Boven de voordeur meldt het ingemetselde schild het woord 'strafgevangenis' en daaronder in Romeins schrijft het bouwjaar 1901.

Er volgt een wandeling langs de arbeidzalen, de moskee, luchtplaatsen en isoleercellen met deuren aan twee kanten. "Dan klopte de ene bewaker op het raam aan de ene kant, en de andere op de andere kant. De gedetineerde liep dan heen en weer – zo kreeg je hem moe en rustig."

Een van de luchtplaatsen aan de straatweg is

overdekt. "Dat heb ik laten doen. Er werden namelijk wapens over de muur gegooid," zegt Van Putten.

Op de binnenplaats van de uit 228 cellen bestaande Koepel is over de oorspronkelijke zwarte tegeltjes een sportveld gemaakt. Ook een initiatief van Van Putten. Hier konden criminelen een potje voetballen of basketballen. Ook de toiletten in de cellen zijn pas later gekomen, in de jaren tachtig.

Kluiskraker

Welke criminelen er allemaal hebben gezeten, wil hij niet kwijt. Toch is een aantal namen wel bekend geworden, zoals Willem Holleeder, meesteroplichter Ali Olivier, bijgenaamd Heer O, en de kluiskraker Aage Meinesz. Chris Bouman die verdacht werd van betrokkenheid bij een liquidatie pleegde er zelfmoord en er vonden verschillende – spectaculaire – ontsnapingen met lakens plaats. In welke cellen de bekende criminelen hebben gezeten, weet van Putten niet zo te vertellen.

Het verhaal gaat dat de verzetsstrijder Hannie Schaft, het meisje met het rode haar, ook heeft vastgezeten in de Koepel, in het huis van bewaaring 'De Vest' waar mensen in tijdelijk arrest zaten voor bijvoorbeeld boetes of psychiatrisch patiënten werden ondergebracht. Het zou gaan om cel 1.18, die in de oude staat zal blijven. Details over Schafts verblijf in de Koepel staan beschreven in een jubileumboek over de gevangenis, maar ze staan nergens genoemd in de officiële gevangenisregisters. Haar eventuele aanwezigheid, concludeert Van Putten, moet dan van korte duur geweest zijn.

Het gebouw is druk en dunbevolkt geweest. "Ze hebben hier ook wel met twee gevangenen per cel gezeten. Dat was in de tijd dat Nederland meer dan 13.000 gedetineerden telde." In september 2015 vertrokken de laatste gedetineerden uit de Koepel en kwamen er gedurende een jaar vluchtelingen te wonen. Het gebouw stond een halfjaar leeg waarna de Stichting Panopticon in april van dit jaar de eigenaar werd.

DIENSDAG 18 JULI 2017 | HET PAROOL

→ De Koepel in Haarlem.
FOTO MATS VAN SOOLINGEN

Oude gevangenis

Koepelgevangenis wordt University College Haarlem.

BRON: MAPS4NEWS © JDN/HET PAROOL

'Ons buurtje is rond de Koepel gebouwd, iedereen houdt

ervan'

Als UC Haarlem in september 2019 de deuren voor uiteindelijk zeshonderd studenten opent, moet de oude gevangenis een multifunctioneel onderkomen zijn voor studenten, bedrijven, expats, toeristen en uitgaanspubliek.

De Koepelgevangenis in Haarlem wordt met de naastgelegen gevangenis De Vest herbestemd tot University College Haarlem. "Het is voor het eerst dat Haarlem een universitaire instelling huisvest," zegt Jacqueline van de Sande (50) van Stichting Panopticon, die in april de Koepel en De Vest voor 6,4 miljoen euro kocht via de gemeente kocht van het Rijksvastgoedbedrijf.

Deze zomer wordt accreditatie van

de UC Haarlem verwacht.

Samen met de andere instellingen moet een stroom werknemers, studenten en bezoekers dagelijks over het Spaarne naar 'oost' trekken, waar ooit schepen van werven het water in gleden. Het project vertoont, aldus Van de Sande, overeenkomsten met de voormalige tramremise in Amsterdam-West, die werd herontwikkeld tot De Hallen.

De Amsterdamse architect André

van Stigt, drijvende kracht achter De Hallen, behoort, net als University Collegeoprichter Hans Adriaansens, tot de initiatiefnemers van 'Open de Koepel'. Met de tekeningen van Van Stigt in de hand schetst Van de Sande de nieuwe opzet.

De gevangeniscellen, ongeveer 55 op elk van de vier ringen, zijn werkplekken. Studenten krijgen college en kunnen werken op de eerste en tweede etage, start-ups komen op de bovenste ringen. In totaal is dat goed voor 8000 vierkante meter ruimte, plus 1000 vierkante meter direct onder het koepeldak, de cellen, en

De gevangeniscellen zijn werkplekken, start-ups komen op de bovenste ringen

de werkvloer ervoor.

Een luchtbrug verbindt de Koepel met het andere administratiegebouw. In het andere gevangenisgebouw, De Vest, worden 180 oude cellen tot woonruimte voor studenten gemaakt. "De betonen aanbouw uit de jaren tachtig halen we weg, zodat de Koepel vrij komt te liggen," zegt Van de Sande. "Overal waar je kijkt zie je gevangeniscellen, die achter de deur worden doorbroken om grotere ruimtes te maken."

"Op de begane grond komen lokalen, een boekhandel, winkels en kleinschalige horeca," aldus Van de

Sande. Niveau 'min één' is voor collegialen die ook geschikt zijn voor theater, muziek en film. De woongelegenheden voor studenten zijn gelijk appartementen voor expats en hotelkamers voor bezoekers, vergelijkbaar met Casa 400 in Amsterdam. Het is een campus en een leefgemeenschap tegelijk.

Bewoonster Saskia Jansen (49) van de Oostvest aan de achterkant van de koepel was aanvankelijk sceptisch over de herontwikkeling. Toen ze hoorde dat partijen als Van der Valk aáden op de Koepel, klom Jansen met buurtbewoners op de barricade.

Inmiddels is ze de actiefste van tien vrijwilligers bij Panopticon.

De stichting wil het authentieke karakter van de Koepel behouden. "Iedereen hier houdt van de koepel," zegt ze. "Ons hele buurtje is er omheen gebouwd."

Daarvoor was het gebied thuishaven voor het Front Haarlem, onderdeel van de stelling van Amsterdam, korenmol De Arend (verplaatst naar Coevorden), en scheepswerven. "Ik ben zelf hier gekomen omdat ik de Koepel zo leuk vond," zegt Jansen. "Oud-bewaarders zijn hier ook gezellig blijven wonen."